

Domácí a cizí dřeviny v městské zeleni

Správný druhový výběr dřevin je při tvorbě zeleně jedním ze základních předpokladů její funkčnosti a péstitelské nenáročnosti. V této souvislosti vyvstává i otázka vhodnosti či nevhodnosti používání cizích dřevin, kterou otevírají především pracovníci z oblasti ochrany přírody. Obor zahradní a krajinářská architektura, který tradičně využívá širokou škálu cizích dřevin, si proto musí ujasnit postoj k této problematice.

Při navrhování druhové skladby dřevin existují v mnoha případech současně důvody pro i proti použití exotických druhů. Předem je však třeba upozornit na to, že žádný z nich nemá obecnou platnost.

Proti uplatnění cizích dřevin se nejčastěji uvádí následující argumenty:

- Nižší ekologická hodnota ve srovnání s domácími dřevinami.
- Nežádoucí pronikání do přírodních a přirozených společenstev domácích rostlin.
- Genetická eroze domácích druhů.
- Narušení charakteristického vzhledu území.
- Krátkodobé zkušenosti s jejich pěstováním v našich podmínkách.

Pro uplatnění cizích dřevin nejčastěji hovoří:

- Lepší růst na antropicky silně pozměněných stanovištích.
- Větší odolnost vůči chorobám a škůdcům.
- Lépe splňují požadavky na specifické vlastnosti dřevin, t. j. takové, které jsou - kromě dobrého růstu na daném stanovišti - potřebné k zajištění jejich požadované funkce.
- Kulturně-historické hledisko.

O závažnosti těchto důvodů lze uvažovat teprve když si uvědomíme některé aspekty pojmů domácí a cizí dřeviny a zároveň hlediska, která je nutno brát v úvahu při návrhu druhové skladby dřevin.

Jako domácí se označují ty druhy, které jsou součástí flóry našeho území (bez přičinění člověka). Areály přirozeného výskytu dřevin však nekorespondují s hranicemi našeho státu, resp. republik. Je proto lépe uvažovat v pojmech dřeviny původní či nepůvodní na daném stanovišti. Přirozený výskyt rostlin je však dán nejen jejich ekologickou amplitudou, ale i mezidruhovou konkurencí, takže např. mnohé z našich lesnických významných dřevin mají těžiště přirozeného rozšíření mimo své fyziologické optimum. V zeleni sídlí jsou však konkurenční vztahy mezi rostlinami z mnoha důvodů výrazně odlišné od poměrů v přirozených fytoocenózách. Na člověkem silně pozměněných stanovištích je proto původnost dřevin ve větší nebo menší míře relativní. Zvláště tehdy, jde-li o změny nezvratné.

Při návrhu druhové skladby dřevin je třeba vycházet:

- Ze stanovení potřebných funkcí dřevin v příslušném objektu nebo území a z jejich hierarchie.
- Ze stanovení parametrů dřevin, jejich skupin a porostů, rozhodujících pro plnění požadovaných funkcí (časové

hledisko existence, lokalizace v daném území nebo objektu, půdorysná dispozice a prostorová struktura skupin i porostů dřevin, specifické požadavky na vlastnosti dřevin).

- Z charakteristiky současněho stavu a předpovědi případných budoucích změn stanoviště.
- Z určení potřebných prostorově funkčních kategorií dřevin (dřeviny základní, doplňkové, výplňové, podrostové a keře).
- Z možných negativních účinků některých dřevin (nepříznivé důsledky použití cizích dřevin, úloha při řešení chorob a škůdců, jedovatost, pylové alergie atd.).
- Z technologie výsadby nebo výsevu dřevin a způsobu jejich dalšího pěstování. Především je třeba vzít v úvahu dostupnost a kvalitu rostlinného materiálu používaného při zakládání zeleně, potom biologicko-péstitelské vlastnosti dřevin významné pro období zakládání zeleně a zabezpečení její existence na daném stanovišti (přesazovatelnost, schopnost konkurovat buřeni atd.), ale také vlastnosti důležité pro období následného pěstování porostů (schopnost konkurovat jiným dřevinám, dlouhověkost atd.).

Nižší ekologická hodnota cizích dřevin se obvykle zdůvodňuje omezenou možností ekologických vazeb na naše domácí organismy, jako důsledek oddělené evoluce (potravní vazby, možnost úkrytu, hnízdění atd.). Zde je třeba upozornit na to, že ne vždy má ekologická funkce primární význam a ne vždy se může v dostatečné míře realizovat, ani při použití domácích dřevin (např. maloplošná zeleň v centrech měst). Dosavadní znalosti této problematiky, např. o zmíněných potravních vazbách, jsou jen útržkovité a pouze naznačují obecnou tendenci, které se však některé dřeviny mohou zřetelně vymykat (např. květy cizího rodu Buddleja jsou mimořádně přitažlivé pro motýly). Je-li z určitého pohledu cizí dřevina pro naši faunu nezajímavá (např. Chamaecyparis jako zdroj potravy), může být pro ni přitažlivá v jiném směru, (např. jako úkryt). Ekologickou funkci mohou dostatečně plnit pouze dřeviny uspokojivě rostoucí, což na určitých extrémních stanovištích dokáží pouze druhy cizí. Jejich případná nižší ekologická hodnota nemusí hrát významnější roli, pokud se navrhuje jen jako doplněk k základu z domácích druhů.

Pronikání exotických druhů do přirozených nebo přírodních fytoocenóz není výrazné. Schopnost trvale se prosadit má jen několik málo cizích dřevin na extrémních stanovištích. V xerothermních polohách je to u nás trnovník bílý (Robinia pseudoacacia), pajasan žláznatý (Ailanthus altissima), kus-

tovnice cizí (*Lycium barbarum*), šefík obecný (*Syringa vulgaris*), vzácněji i štědřenec odvislý (*Laburnum anagyroides*). Na březích řek a říčních náplavech je se schopen prosadit topol kanadský (*Populus x canadensis*) nebo jeho kříženci s topolem černým (*P. nigra*). Určité nebezpečí mohou na některých stanovištích představovat javor jasanolistý (*Acer negundo*), střemcha pozdní (*Padus serotina*), loubinec popínavý (*Parthenocissus inserta*), rakytník řešetlákový (*Hippophae rhamnoides*), zimolez kozí list (*Lonicera caprifolium*), výjimečně i další dřeviny.

Genetická eroze domácích druhů je důsledkem jejich křížení s introdukovanými. Školským příkladem toho je vymizení mnoha lokálních populací topola černého (*Populus nigra*) křížením s topolem kanadským (*P. x canadensis*). Velká většina cizích dřevin se však s domácími nekříží a z tohoto pohledu hrozí při jejich použití mnohem menší nebezpečí než při obecně praktikovaném používání domácích druhů bez ohledu na jejich původ.

Narušení charakteristického vzhledu území nastává při nepřiměřeném použití exotů vzhledově pro naši přírodu netypických (např. rod tuja - *Thuja* a cypřišek - *Chamaecyparis*), především na okrajích a v okolí sídelních útvarů.

Krátkodobé zkušenosti s pěstováním cizokrajných druhů v našich podmínkách. Omezují použití exotů především jako dřevin kosterních. U ostatních prostorově funkčních kategorií dřevin nehraje tato skutečnost tak zásadní roli.

Důvody, které hovoří pro využívání introdukovaných dřevin můžeme ještě doplnit:

Na antropicky silně pozměněných stanovištích rostou cizí druhy někdy lépe než domácí, popřípadě je malý výběr použitelných domácích dřevin. Vysázení exotických dřevin může být jedinou možností, jak tyto stanoviště ozelenit. Je však třeba upozornit na to, že zahradní architekti často nedoceňují použitelné domácí druhy.

Větší odolnost vůči chorobám a škůdcům může vyplývat z oddělené evoluce cizí dřeviny a domácích chorob a škůdců (proto nižší ekologická hodnota exotů). Nebo naopak, jde o rezistenci či toleranci vytvořenou během společné evoluce cizí dřeviny a cizího patogena (např. odolnost východoasijských jilmů vůči grafiose).

Lépe splňují požadavky na specifické vlastnosti dřevin. Jedná se především o *rychlý růst*. Jako rychle rostoucí dřeviny se nejčastěji používají topoly, a to především kultivary řazené k topolu kanadskému. V poslední době se rozšiřuje i aplikace tzv. balzámových topolů. Domácí druhy (především topol bílý - *Populus alba*, osika obecná - *P. tremula* a topol šedý - *P. x canadensis*) se pro svůj poněkud pomalejší růst a obtížnější vegetativní množení prakticky nepoužívají vůbec. S touto situací se však nelze smířit, protože rozdíly v rychlosti růstu nejsou z hlediska zahradní a krajinářské tvorby zásadní a množení těchto domácích topolů ze semene není v současnosti neřešitelný problém. Specifickou vlastností dřeviny je také její *vzhled*. Středoevropská dendroflóra je ve srovnání se severoamerickou nebo východoasijskou chudá. Velmi omezený je např. sortiment stálezelených listnáčů a jehličnanů, lian, poléhavých a plazivých keřů, dřevin kvetoucích v létě, barvících se výrazně červeně na podzim atd. Opět však třeba upozornit, že současná praxe nedostatečně využívá vzhledově atraktivní odrůdy domácích dřevin. Další specifické vlastnosti důležité při výběru jsou např. *odnožování*, *re-*

generační schopnost, *meliorační účinky* na půdu atd.

Z kulturně-historického hlediska exotické druhy spoluvytváří charakter určitých slohových období zahradní a krajinářské architektury. Alespoň v jejich nejcennějších výtvorech je třeba tuto skutečnost respektovat.

***

Zásadní důležitost přikládáme stupni antropického ovlivnění stanoviště pro výběr dřevin v sídelních útvech. Z něho totiž vyplývá potřebná a možná funkce zeleně a na něm silně závisí váha většiny faktorů pro nebo proti použití cizích dřevin. Činit jednoznačné a obecně platné závěry o použitelnosti cizích nebo domácích dřevin není možné. O vhodnosti či nevhodnosti je třeba hovořit pouze v souvislosti s konkrétním taxonem, konkrétním stanovištěm a požadovanou funkcí. V obecné rovině je možné konstatovat, že bez cizích dřevin se nelze obejít především na silně pozměněných stanovištích a v tradičních objektech zahradní architektury. Vzhledem k tomu, že možné negativní důsledky použití exotických druhů neumíme doposud dostatečně kvantifikovat, měli bychom být na lokalitách s vegetací přírodního nebo přirozeného charakteru a v jejich blízkosti velmi opatrní a uvažovat o jejich použití až tehdy, když pro dané stanoviště a požadovanou funkci nemáme vhodné domácí dřeviny. V každém případě bychom měli vyloučit použití taxonů zplaňujících a křížících se s domácími druhy.

V důsledku nedostatečné úrovně poznání jsou však některé naznačené problémové okruhy doposud více záležitostí tzv. kvalifikovaného odhadu než exaktních znalostí. Výzkum by se měl proto zaměřit především na objektivní zhodnocení ekologické funkce cizokrajných dřevin v našem životním prostředí.

Hlas deště

A kdo jsi ty? zeptal jsem se tiše padajícího deště,
Který, podivná věc, dal mi odpověď, kterou předkládám:
Jsem báseň země, řekl hlas deště,
Věčně stoupám, nehmataelný, z půdy a bezedného moře,
Nahoru k nebi, odkud neurčitě ztvárněn, naprosto změněn
a přece týž,
Sestupuji opláchnout sucho, vyschlá těla, prachové vrstvy
zeměkoule
A vše, co je v nich, bylo by beze mne jen skrytým
a nenarozeným semenem;
A na věky, dnem i nocí, vracím život svému vzniku
a očišťuji jej a krásním
(Neboť zpěv, vycházející ze svého rodiště, po naplnění a pu-
tování,
Povšimnut nepovšimnut, po zákonu s láskou se vrací).

Walt Whitman
(Stébla trávy 1889, překlad
Jiří Kolář a Zdeněk Urbánek)